

DOI: <https://doi.org/10.17721/2520-2626/2026.38.20>

УДК 94 (477) «19/20»

Стаття та будь-який пов'язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY SA 4.0). The article and any related published material are licensed under the Creative Commons Attribution License (CC BY SA 4.0).

Юрій ФІГУРНИЙ

кандидат історичних наук, старший дослідник,
старший науковий співробітник відділу етнології та історії України
Науково-дослідний інститут українознавства
Київського національного університету імені Тараса Шевченка (м. Київ, Україна)

ORCID: 0000-0002-6463-0920

Email: ukr.etnolog_fus@ukr.net

Ольга ШАКУРОВА

кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник відділу етнології та історії України
Науково-дослідний інститут українознавства
Київського національного університету імені Тараса Шевченка (м. Київ, Україна)

ORCID: 0000-0001-9842-2997

Email: etnohist@ukr.net

РОЛЬ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОСЛАВ'Я У ФОРМУВАННІ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА СПРОСТУВАННІ РОСІЙСЬКИХ МІФІВ І ФЕЙКІВ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Анотація. У статті проаналізовано роль Українського Православ'я у формуванні української національної ідентичності та у спростуванні російських міфів і фальсифікацій історії України. Розкрито сутність термінів «Українське Православ'я», «українська національна ідентичність», «русский мир», «спростування російських міфів і фальсифікацій історії України», «російсько-українська війна». Встановлено, що Українське Православ'я є світовим феноменом, оскільки з часу хрещення Русі-України і по сей день сприяє українському етнотворенню, державотворенню, націотворенню та етнокультуротворенню, особливо ці процеси посилюються з відновленням Української держави у 1991 р. Виявлено, що визначну роль в інституалізації Українського Православ'я на рубежі тисячоліть відіграв патріарх Філарет (Михайло Денисенко). З'ясовано, що Українська Православна Церква Київського Патріархату стала каталізатором оновлення Українського Православ'я й створення Православної Церкви України. Відзначено, що російсько-українська війна пришвидшила українські етнічні, державотворчі, націєтворчі та етнокультуротворчі процеси, тим самим змусили громадян Української держави згуртуватися навколо ідеї збереження та розвитку державності та національної ідентичності. Наголошено, що у цій екзистенційній боротьбі з ворогом Православна Церква України не лише виконує пасторську опіку над віруючими, але й активно формує українську національну ідентичність та системно спростовує російські міфи і фальсифікації історії України. Обґрунтовано, що російські агресори послідовно пропагують наратив про неканонічність Православної Церкви України та намагаються переконати українське суспільство про виняткову богообраність Російської Православної Церкви та її маріонетки в Україні так званої Української Православної Церкви Московського Патріархату. Оприлюднено модель спростування російського фейку щодо неканонічності Православної Церкви України.

Ключові слова. Українська держава, українські громадяни, Православна Церква України, Українська Православна Церква Київського Патріархату, Українська Православна Церква Московського Патріархату, Російська Православна Церква, «русский мир», російсько-українська війна.

Yurii FIGHURNYI

Candidate of Historical Sciences, Senior Researcher,
Senior Research Fellow, Department of Ethnology and History of Ukraine
Research Institute of Ukrainian Studies, Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv, Ukraine)

Olga SHAKUROVA

Candidate of Historical Sciences,
Senior Research Fellow, Department of Ethnology and History of Ukraine
Research Institute of Ukrainian Studies, Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv, Ukraine)

THE ROLE OF UKRAINIAN ORTHODOXISM IN THE FORMATION OF UKRAINIAN NATIONAL IDENTITY AND THE SIMPLIFICATION OF RUSSIAN MYTHS AND FAKES OF UKRAINIAN HISTORY

Abstract. The article analyzes the role of Ukrainian Orthodoxy in the formation of Ukrainian national identity and in refuting Russian myths and falsifications of Ukrainian history. The essence of the terms "Ukrainian Orthodoxy", "Ukrainian national identity", "Russian world", "refutation of Russian myths and falsifications of Ukrainian history", "Russian-Ukrainian war" is revealed. It has been established that Ukrainian Orthodoxy is a global phenomenon, since from the time of the baptism of Rus-Ukraine to this day it has contributed to Ukrainian ethnogenesis, state formation, nation formation, and ethnocultural formation, especially these processes intensified with the restoration of the Ukrainian state in 1991. It has been revealed that Patriarch Filaret (Mykhailo Denysenko) played a significant role in the institutionalization of Ukrainian Orthodoxy at the turn of the millennium. It was found that the Ukrainian Orthodox Church of the Kyiv Patriarchate became the catalyst for the renewal of Ukrainian Orthodoxy and the creation of the Orthodox Church of Ukraine. It was noted that the Russian-Ukrainian war accelerated Ukrainian ethnic, state-building, nation-building and ethno-cultural processes, thereby forcing the citizens of the Ukrainian state to unite around the idea of preserving and developing statehood and national identity. It is revealed that in this existential struggle with the enemy, the Orthodox Church of Ukraine not only performs pastoral care over believers, but also actively forms Ukrainian national identity and systematically refutes Russian myths and falsifications of Ukrainian history. It is substantiated that Russian aggressors consistently promote the narrative about the non-canonicity of the Orthodox Church of Ukraine and try to convince Ukrainian society of the exceptional divinely chosenness of the Russian Orthodox Church and its puppet in Ukraine – the Ukrainian Orthodox Church of the Moscow Patriarchate. A model for refuting the Russian fake about the non-canonicity of the Orthodox Church of Ukraine is published.

Keywords. Ukrainian state, Ukrainian citizens, Orthodox Church of Ukraine, Ukrainian Orthodox Church of the Kyiv Patriarchate, Ukrainian Orthodox Church of the Moscow Patriarchate, Russian Orthodox Church, "Russian world", Russian-Ukrainian war.

Постановка проблеми. Вже тринадцятий рік триває російсько-українська війна. Багато хто у Європі й у світі бажає про неї забути, але для громадян Української держави це питання виживання, оскільки кожен день гинуть, дістають поранення, втрачають своє житло й отримують моральні стреси тисячі людей. Російсько-українська війна незвичайний мілітарний конфлікт високої інтенсивності – це екзистенційне протистояння європейської демократії з євразійською автократією. Ворог окрім конвенційних засобів ведення війни системно використовує й духовну складову, намагаючись через путінську геополітичну доктрину «русский мир» і релігійні структури Російської Православної Церкви (далі – РПЦ) та її маріонетки в Україні – Української Православної Церкви Московського Патріархату (далі – УПЦ МП) роз'єднати громадян Української держави та змусити їх до капітуляції.

Актуальність дослідження полягає в тому, що комплексно аналізуючи розвиток Українського Православ'я на зламі тисячоліть, маємо можливість висвітлити як чином після руйнації Союзу Радянських Соціалістичних Республік (далі – СРСР) РПЦ вдалося зберегти свої релігійні структури у багатьох колишніх радянських республіках та з їх допомогою нав'язати новим пострадянським елітам проросійські наративи. Трагічне роз'єднання Українського Православ'я на УПЦ МП, Українську Православну Церкву Київського Патріархату (далі – УПЦ КП), Українську Автокефальну Православну Церкву (далі – УАПЦ) стало, на нашу думку, одним з тригерів російсько-української війни.

Аналіз наукових публікацій. Аналізуючи фахові дослідження можемо стверджувати, що проблема системного осмислення ролі Українського Православ'я у формуванні української національної іден-

тичності та у спростуванні російських міфів і фальсифікацій історії України поки ще не стала об'єктом спеціального вивчення й тому заслуговує на більш глибоке та всебічне висвітлення. Разом з тим, деякі важливі аспекти цієї проблематики активно вивчаються дослідниками. Ю. Борецько характеризує особливості православної ідентичності в сучасному суспільстві [1]. О. Єремєєв аналізує проблеми й перспективи становлення Української Помісної Православної Церкви на сучасному етапі розвитку громадянського суспільства [2]. С. Здіорук вивчає сутність національної церкви й національної релігії як форми духовного самовираження етносу [3]. А. Колодний та С. Здіорук досліджують особливості й закономірності становлення національних церков як вагової складової національного відродження [4]. В. Крисаченко, Ю. Фігурний, О. Чирков вивчають зародження, становлення, розвиток і сучасний стан Українського Православ'я та характеризують злочинну роль «русского мира» в асиміляції українства [5]. М. Пірен осмислює роль духовних цінностей у формуванні громадянської позиції особистості в сучасному українському суспільстві [6]. Я. Потапенко вивчав міфологеми «русского мира» як ідеологічну зброю російського імперіалізму та його шлях від кабінетної теорії до геноцидних практик рашизму [7]. Р. Додонов, А. Фесенко, В. Глазунов, І. Капріцин, О. Столярчук досліджують релігійну ситуацію на тимчасово окупованій території Донецької області й ті пропагандистські фейки, які продукують загарбники [11]. В. Крисаченко, А. Задорожня, Ю. Лебедева, Ю. Фігурний, характеризують дії РПЦ як апологета сучасної російської агресії проти України й українців [12]. Ю. Фігурний, О. Семенова, Л. Отрошко, О. Шакурова аналізують розвиток Українського Пра-

вослав'я в умовах реваншистської політики Росії проти України [13].

Мета статті. У дослідженні буде здійснено системний аналіз ролі Українського Православ'я у формуванні української національної ідентичності та у спростуванні російських міфів і фальсифікацій історії України.

Наукова новизна статті полягає у всебічному осмисленні ролі Українського Православ'я в етнічних, державотворчих, націєтворчих й етнокультурних процесах та створення моделі спростування російського міфу щодо неканонічності Православної Церкви України (далі – ПЦУ).

Ця праця реалізується у межах виконання науково-дослідної роботи 0125U002252 «Викриття російських фальсифікацій і міфів історії України як складова гуманітарної безпеки держави».

Основна частина. Розпочинаючи осмислення заявленої проблеми, на початку конкретизуємо сутність термінів, що будуть нами активно задіюватися. По-перше, «Українське Православ'я» – один з провідних центрів Світового Православ'я. Українське Православ'я базується на головних засадах Православного віровчення: Святе Письмо (Старий Завіт і Новий Завіт), Святий Переказ (рішення вселенських і помісних соборів V–VIII ст., засадничі праці отців церкви) та Символ Віри (визнання триєдності Бога, боговтілення, спокутної жертви Ісуса Христа, загробного воздаяння, визнання церкви як посередника поміж Богом та віруючими). Тривалий бездержавний період існування українського народу призвів до того, що Українське Православ'я було підпорядковане РПЦ і з 1686 по 2018 рр. воно стало її невід'ємною частиною. 364 роки панування РПЦ в Україні мало на меті остаточно ліквідувати Українське Православ'я, але воно дякуючи Богу й українцям зберегло свою україноцентричну сутність, згуртувалося і створило ПЦУ, яка отримала Томос й була визнана Вселенським Патріархом Варфоломієм як помісна автокефальна церква. Наразі питання щодо остаточного об'єднання Українського Православ'я гальмується антиукраїнською політикою РПЦ.

По-друге, «українська національна ідентичність» – цілісна сукупність світоглядних ідей, поглядів, концепцій та уявлень щодо засадничих інтересів української політичної нації й пошуку дієвих засобів і шляхів їх реалізацій.

По-третє, «русский мир» – путінська геополітична доктрина й псевдорелігійна концепція спрямована на теоретичне обґрунтування та практичне відновлення «Великої історичної Росії» у кордонах Російської імперії станом на 1914 рік.

По-четверте, «спростування російських міфів і фальсифікацій історії України» – створення цілісної системи контрнаративів, які мають дієво заперечувати рашистські фейки та протидіяти пропаганді Кремля.

По-п'яте, «російсько-українська війна» – цивілізаційне протистояння між автократією та демократією, між євразійською російською неоімперією та європейською Українською державою. Вона не є

класичною, а постійно змінюється й розширює сфери свого впливу. Перша фаза (20.02.2014– 23.02.2022 рр.) відзначалася гібридністю, прихованістю, великим залученням проксі сил й інформаційних технологій. Друга фаза (24.02.2022 р. і по цей день) характеризується комплексністю, екстенсивністю, інтенсивністю та агресивністю.

Українське Православ'я є світовим феноменом, оскільки з часу хрещення Русі (Руської землі, Київської Русі, Русі-України тощо) у 988 р. (за Літописом) перша давньоукраїнська держава, поліетнічна імперія за своєю сутністю, подолати тогочасну своєрідну геополітичну, духовну й культурну ізолюваність та долучилася до європейської християнської цивілізації.

Русь-Україна стала легітимним державним утворенням, потужним регіональним лідером Центральної та Східної Європи, а з її володарями – Великими київськими князями були змушені рахуватися всі сусідні державці й політики усіх рангів.

Утворення Українського Православ'я з центром у Золотоверхому Києві не лише реалізувало пророцтво Апостола Андрія (за Літописом), щодо появи нового християнського осередку на київських пагорбах, але стало початком розбудови нового осередку Світового Православ'я – Другого Єрусалиму, який наразі є центром духовної сили як для українських громадян так і для європейців незалежно від їх конфесій.

Впровадження християнства та створення Українського Православ'я дало можливість тогочасним українцям не лише долучитися до величних духовних, політичних, економічних, культурних надбань однієї з провідних світових релігій, а й отримати реальну можливість стати суб'єктом тектонічних цивілізаційних змін у Центрально-Східній Європі. Зрештою, новостворена Київська митрополія активно сприяла українським етнічним, державотворчим, націєтворчим, етнокультурним процесам впродовж багатьох століть. Проте, у 1686 році внаслідок таємних домовленостей ослаблене Українське Православ'я перейшло під зверхність Московської Патріархії. З того часу впродовж трьох віків на українських етнічних землях, що знаходилися під владою Російської імперії, а дещо згодом комуністичної, панувала РПЦ, яка цілеспрямовано намагалася остаточно асимілювати і знищити Українське Православ'я та ліквідувати українську ідентичність [10, с.76].

Попри шалений асиміляційний тиск, українці зберегли свою самобутність і коли Радянський Союз почав колапсувати, то в Україні активізувався рух щодо відновлення державності й Українського Православ'я як самостійного осередку релігійного життя українців. Символічно, що ці процеси відбувалися майже одночасно і посилювали один одного.

Духовний ренесанс Українського Православ'я розпочав і завершив Архієпископ Філарет (Михайло Антонович Денисенко, 1929–2026), який впродовж 1966–1990 рр. був митрополитом Київським і Галиць-

ким й Єкзархом України РПЦ. Відчувши головні тренди епохи (руйнація тоталітаризму й прагнення народів до самостійності й державності), митрополит Філарет провів системну організаційну роботу, щодо відродження Українського Православ'я.

Враховуючи ці тенденції й намагаючись не залишитися осторонь від тих тектонічних зрушень, що відбувалися в Україні, митрополит Філарет почав тривалі перемовини з керівництвом РПЦ, внаслідок яких 25–27 жовтня 1990 р. Архієрейський Собор РПЦ прийняв рішення про надання Українській Православній Церкві (далі–УПЦ) самостійності в управлінні в юрисдикції РПЦ. Майже через місяць, 22–23 листопада 1990 р. був проведений I Помісний Православний Церковний Собор УПЦ, прийнято статут, ухвалено нагальні поточні питання, та обрано Предстоятеля УПЦ –митрополита Київського і Всієї України Філарета [8, с. 432–433].

На той час це були досить такі виважені кроки щодо релігійної ситуації, але коли 19–21 серпня 1991 р. у Москві відбулася невдала спроба державного перевороту, то відцентрові сили значно посилилися, а тоталітарний режим колапсував. Це вдало змогу Верховній Раді Української Радянської Соціалістичної Республіки ухвалити 24 серпня того ж року «Акт проголошення незалежності України» та призначити загальнонаціональний референдум на його підтвердження 1 грудня 1991 р.

Згідно християнській традиції кожна суверенна держава має повне юридичне право мати свою Соборну Церкву. Отже, відновивши Українську державу де-юре 24.08.1991 р., а з годом і де-факто 01.12.1991 р. українські громадяни отримали можливість відродити упосліджене РПЦ Українське Православ'я.

Розуміючи це, митрополит Філарет активно сприяв проведенню у Києво-Печерській Лаврі 1–3 листопада 1991 р. Помісного Собору, на який прибуло 95 делегатів від 22 єпархій УПЦ, у тому числі й представники 32 монастирів. Після напруженої роботи була прийнята низка важливих документів серед яких ми хочемо виокремити окреме звернення до Святішого Патріарха Московського і всієї Руси Алексія II (Олексій Михайлович Рідігер, 1929–2008) та єпископату РПЦ з проханням дарувати самостійність і незалежність УПЦ та визначення Собору УПЦ з питання повної самостійності УПЦ [8, с. 434–436].

Після завершення Помісного Собору його учасники роз'їхалися і почали активно працювати, хто в ім'я ім'я консолідації українства, а хто з метою його дезінтеграції. У тому, що 1 грудня 1991 р. на Всеукраїнському референдумі понад 90 % учасників проголосували за відновлення незалежності України була, на нашу думку, велика заслуга кліру та вірян УПЦ загалом, і митрополита Філарета зокрема. Ця переможна консолідація українства дуже не сподобалася колишній метрополії, спадкоємцю СРСР – Російській Федерації (далі – РФ) та її ідеологічному, імперсько–шовіністичному угрупованню РПЦ [10, с. 77].

Російська влада (Б. Єльцин та його команда) намагалася повернути колишні радянські республіки в оновлену Російську наддержаву, але їм це не вдалося, оскільки, Співдружність Незалежних Держав стало мертвонародженим квазідержавним ерзац-утворенням. На противагу імпотенції Кремля Алексій II та його наступник Кіріл (Володимир Михайлович Гундяєв, 1946 р. народження) провели системну й цілеспрямовану роботу над значним посиленням проросійських сил у колишніх пострадянських республіках, насамперед в Україні. Треба визнати, РПЦ відпрацювало добре й це дало можливість новому керівництву Росії, маючи духовну й гуманітарну підтримку через розповсюдження ідеологем «руського мира» значно посилити свій вплив на пострадянському просторі.

Всі напрацювання митрополита Філарета були знищені проведенням незаконного зібрання проросійських архієрів УПЦ 26–27.05.1992 року у Харкові, які за вказівкою з РФ відсторонили Філарета від керівництва, внесли зміни до статуту УПЦ та обрали її нового очільника – митрополита Володимира (Віктор Маркіянович Сабодан, 1935–2014). Нажаль, тогочасна українська влада (законодавча, виконавча та судова) не захотіли зупинити цю антиукраїнську вакханалію, заарештувавши 18 єпископів-зрадників і провівши над ними показовий судовий процес, який би зупинив антиукраїнську діяльність так званої п'ятої проросійської колони. Цього не сталося. Українське Православ'я, яке мало би бути драйвером українського етнотворення, державотворення, націєтворення й етнокультуротворення виявилось проблемним суспільним організмом, хворим на онкологію «руського мира». Роз'єднання Українського Православ'я на проросійську УПЦ МП і проукраїнські УПЦ КП і УАПЦ, нищило його зсередини, провокувало конфлікти й руйнувало єдність українських громадян. Варто відзначити, що створення 25.06.1992 р. УПЦ КП та її активна українська діяльність деяким чином нормалізувала релігійну ситуацію в Україні та нейтралізувала активну проросійську діяльність УПЦ МП.

Дуже неприємно визнавати, але роз'єднання Українського Православ'я й значне кількісне переважання у ньому релігійних громад УПЦ МП над релігійними спільнотами УПЦ КП й УАПЦ стало на нашу думку, одним з важливих тригерів, які спровокували початок російсько-української війни. На перших етапах Української національної революції початку XXI ст. (Євромайдан і Революція Гідності) священники УПЦ МП цілеспрямовано розповідали з церковних амвонів, точніше зомбували своїх вірян, про ЛГБТ-студентів, наркоманів-націоналістів і рецидивістів-нациків з Правого сектору, які прагнули всіх українців, жінок завезти до європейських борделів, а Україну перетворити на військову базу НАТО тощо. Зрештою, ця антиукраїнська пропаганда стала одним з дієвих елементів, яка допомогла рашистам окупувати Крим й розпочати так звану «руську весну» на Сході й Півдні України.

Варто відзначити, що переважна більшість прихожан УПЦ МП були законослухняними українськими громадянами, але пасіонарна проросійська меншість стала тим каталізатором, який роз'єднав українське суспільство і змусив переважно російськомовних громадян приєднатися до антидержавних виступів й посприяти початку бойових дій в Донецькій і Луганській областях та гібридному вторгненню російських військ на Сході України.

В умовах гібридної російсько-української війни, УПЦ КП цілеспрямовано та системно консолідувала українство навколо ідеї створення ПЦУ. Зрештою, це подвижництво увінчалася першими успіхами. 11 жовтня 2018 р. Священний Синод Вселенського Патріархату прийняв рішення про надання автокефалії Українському Православ'ю. Згідно цього підсумкового документа відкликається Синодальний лист 1686 р. про тимчасову передачу РПЦ права призначати київських митрополитів. Найголовніше те, що відтепер Вселенський Патріархат заявив своє право та канонічну територію України, тим самим остаточно вивівши її з юрисдикції РПЦ [9, с. 571–572].

У Києві 15 грудня 2018 р. відбувся Об'єднавчий собор архієреїв УПЦ КП, УАПЦ і УПЦ МП, на якому було обрано митрополита Епіфанія Предстоятелем ПЦУ. Новообраному очільнику Вселенським Патріархом Варфоломієм 6 січня 2019 р. було вручено Томос і тим самим нарешті Україна знову отримала власну суверенну автокефальну Українську Церкву [9, с. 572].

Нажаль, до творення ПЦУ долучилася дуже незначна частина кліру і вірян УПЦ МП. Продовж 2019–2021 рр. УПЦ МП мала всі можливості за сприяння Вселенського патріарха Варфоломія та української влади завершити розкол, доєднатися до ПЦУ тим сам возз'єднати Українське Православ'я і значно посилити Українську державу, українське громадянське суспільство, українську національну ідентичність. Проте, вищий клір УПЦ МП на чолі з митрополитом Онуфрієм (Орест Володимирович Березовський, 1944 р. народження) обрав інший шлях – проросійсько-путінський. Митрополит Онуфрій та його клеврети методами фізичного насильства та судових позовів призупинили масовий перехід релігійних громад УПЦ МП до ПЦУ. Ці антиукраїнські дії створили ілюзію несприйняття українськими громадянами ПЦУ, зокрема й те, що Україна прагне повернутися в обійми так званого «старшого брата» й остаточно покінути з українською державністю загалом.

Таке бачення стало панівним у російській владі, а для В. Путіна – дороговказом для проведення так званої «спеціальної воєнної операції» й остаточного вирішення «українського питання» – повної ліквідації української державності і знищення української політичної нації. 24 лютого 2022 р. розпочалася повномасштабна фаза російсько-української війни, яка триває по сей день. Згодом, для В. Путіна та його посіпак виявилось, що Київ за три дні й Україна «за три тижні» – це не реальний план, а фікція, а весь світ зрозумів, що це лише хворе марення ще одного

кремлівського мрійника, але вже – рашиста. Незважаючи на величезні втрати (людські й матеріальні) Українська держава зберегла свою суб'єктність, а її громадяни, незважаючи на власне етнічне походження творять українську політичну націю. Вона де-юре почала існування у 1991 р. з відновленням української державності й руйнацією СРСР, а де-факто стала реальністю у 2022 р., коли завдячуючи консолідації українського суспільства навколо ідеї Української Самостійної Соборної Держави був зупинений путінський бліцкриг й українська політична нація стала dokonаним фактом. Так російсько-українська війна, особливо її повномасштабна фаза з 2022 р. значно пришвидшили українські державотворчі, націєтворчі, етнічні та етнокультурні процеси, тим самим змусивши громадян Української держави згуртуватися заради збереження власної самобутності й права на усвідомлений європейський цивілізаційний вибір.

У цей критичний для держави та її громадян воєнне лихоліття, під час екзистенційного протистояння з рашистами, ПЦУ окрім виконання пастирської опіки над віруючими, також активно сприяє спротиву військовій та духовній агресії рашизму й «русского мира», дієво допомагає розвивати українську національну ідентичність та системно спростовувати російські міфи та фальсифікації історії України.

Духовенство і віруючі ПЦУ докладають зусиль для консолідації громадянського суспільства, психологічної та матеріальної підтримки як звичайних цивільних громадян, працівників заплілля, так і захисників і захисниць Сил Оборони України (далі – СОУ), які воюють з рашистами. Варто відзначити провідну роль ПЦУ у впровадженні й функціонуванні у СОУ загалом, й у Збройних Силах України зокрема, капеланської служби. Капелани на фронтах російсько-української війни – це передусім підготовлені священнослужителі, як духовно підтримують захисників і захисниць СОУ словом Божим, укріплюють бойову звитягу й дбають про їхні духовні й моральні потреби.

Такі ж суголосні україноцентричні думки й осмислення трагічного й звияжого минулого й сьогодення України звучать у проповідях священників ПЦУ, які вони проголошують вірянам, тим самим формуючи і посилюючи їх національну ідентичність та спростовуючи російські фейки.

У свою чергу рашисти цілеспрямовано й системно пропагують імперські наративи про «неканонічність ПЦУ», її фейковість та всіляко намагаються переконати українське суспільство про виняткову богообраність РПЦ та її маріонетки в Україні УПЦ МП.

Саме такий псевдоісторичний наратив дав змогу рашистським ідеологам та їх проксі в Україні сконструювати й розповсюдити фейк про неканонічність і самозванність ПЦУ. Сутність цього міфу ґрунтується, насамперед, на меншовартості й вторинності України й українців – державність втратили, власну назву не зберегли, а мова, культура й навіть православна віра піддалися великим впливам Польщі й полонізувалися. Отже, Малоросія –

невід'ємна частина так званої «Великої історичної Росії», а малоросіяни – молодші брати росіян, точніше «руських», які попри всі виклики долі зуміли зберегти неперервну тяглість державності (від XII ст. і по цей день), самобутність мови й культури, а традиції істинної православної християнської віри – оберігає й поширює лише РПЦ. Саме тому, концепція «Москва – Третій Рим» є істиною й дороговказом для цивілізаційного розвитку Росії й РПЦ.

Варто відзначити, що для просування своїх імперських наративів, рашисти системно фальсифікують історію України. Так, щоби зменшити роль Києва у християнізації Русі, російські псевдоісторики, після анексії Криму у 2014 р., розпочали стверджувати, що не з Києва, а з кримського Херсонесу розпочалося Хрещення Русі. Цей квазіісторичний фейк почав широко популяризуватися у російському інформаційно-мистецтві.

Для заперечення квазірелігійних, а точніше – антиукраїнських інсинуацій рашистів нами створена модель спростування російського фейку щодо «неканоничності ПЦУ». Сутність моделі полягає: 1) описування фейку; 2) констатація факту спростування фейку; 3) оприлюднення висновку.

1) Базове описування фейку – ПЦУ є «неканонічною», «розкольникською», «самопроголошеною», а єдиною «істинною» й «правильною» в Україні нібито є структура, підпорядкована Московському Патріархату – УПЦ МП. Цей фейк створений з метою дискредитації Української держави, а оскільки Росія використовує релігію як елемент гібридної війни, то наратив про «неканоничність» руйнує українські релігійні інституції, підриває єдність громадянського суспільства, просуває ідею «русского мира» та сприяє перемогах ворога в інформаційній боротьбі.

2) Констатація факту спростування фейку – у 2019 р. Вселенський патріархат надав автокефалію ПЦУ. Це означає повну канонічну легітимність у православному світі. Вселенський патріарх Варфоломій має історичне право надавати автокефалію. Після цього легітимного рішення твердження рашистів про «неканоничність» втратило будь-яке законе підґрунтя. Київська митрополія історично належала до Константинополя. Її підпорядкування Москві у XVII ст. мало суперечливий і політизований характер. ПЦУ радше відновлює історичну справедливість, ніж «створює розкол». З часів хрещення Русі Українське Православ'я було вагомим чинником етнотворення, державотворення, формування нації й розвитку культури українців, тому незалежна автокефальна церква є важливою складовою суверенної й соборної Української держави.

3) Оприлюднення висновку – твердження рашистів щодо «неканоничності ПЦУ» є маніпуляцією, елементом злочинної політичної пропаганди, а не релігійної дискусії, оскільки ПЦУ отримала офіційне визнання у світовому православ'ї через Томос про автокефалію, її канонічність підтверджена Вселенським патріархатом, інсинуації про «неканоничність» — це політичний наратив Росії, а не богословський

факт. Фейкове твердження про «неканоничність ПЦУ» є частиною інформаційної війни Росії. Воно суперечить: історичним фактам, канонічному праву, сучасному статусу ПЦУ. Отже, ПЦУ є канонічною, незалежною церквою, яка відіграє важливу роль у зміцненні української державності та національної ідентичності.

Висновки і пропозиції. Таким чином, здійснивши системний аналіз ролі Українського Православ'я у формуванні української національної ідентичності та у спростуванні російських міфів і фальсифікацій історії України, ми прийшли до таких висновків. По-перше, Українське Православ'я є світовим феноменом, оскільки з часу хрещення Русі-України і по сей день сприяє українському етнотворенню, державотворенню, націотворенню та етнокультуротворенню, особливо ці процеси посилюються з відновленням Української держави у 1991 р. По-друге, УПЦ КП стала каталізатором оновлення Українського Православ'я й створення ПЦУ. По-третє, російсько-українська війна пришвидшила українські етнічні, державотворчі, націєтворчі та етнокультуротворчі процеси, тим самим змусили громадян Української держави згуртуватися навколо ідеї збереження та розвитку державності та національної ідентичності. По-четверте, у цій екзистенційній боротьбі з ворогом ПЦУ не лише виконує пасторську опіку над віруючими, але й активно формує українську національну ідентичність та системно спростовує російські міфи й фальсифікації історії України. По-п'яте, російські агресори послідовно пропагують наратив про неканоничність ПЦУ та намагаються переконати українське суспільство про виняткову богообраність РПЦ та її маріонетки в Україні УПЦ МП. По-шосте, оприлюдненою моделлю спростування російського фейку щодо неканоничності ПЦУ, де фейк рашистів спростовується загальноновизнаним фактом, що ПЦУ отримала Томос від Вселенського патріархату, тому вона є канонічною, а твердження — маніпулятивним і фейковим. По-сьоме, ПЦУ є канонічною, незалежною автокефальною церквою, яка відіграє важливу роль у зміцненні української державності та національної ідентичності. По-восьме, оскільки твердження про «неканоничність ПЦУ» є частиною гібридної війни Росії проти Української держави й воно суперечить історичним фактам, канонічному праву, сучасному статусу ПЦУ тощо, пропонуємо організовувати інформаційні кампанії в українському гуманітарному просторі щодо спростування російських міфів і фальсифікацій історії України.

1. Борецько Ю. Православна ідентичність у сучасному українському суспільстві. *Православ'я в Україні: Збірник матеріалів VI Міжнародної наукової конференції*. К., 2016. С. 831–837.
2. Єремєєв О.С. Проблеми та перспективи становлення Української Помісної Православної Церкви на сучасному етапі розвитку українського суспільства. *Православ'я в Україні: Збірник матеріалів V*

- Міжнародної наукової конференції. К. 2015. Ч. 1. С. 215–225.
3. Здіорук С. Національна Церква та національна релігія як форми духовного самовираження етносу. *Релігія і нація в суспільному житті України й світу*. К.: Наукова думка, 2006. С. 73–86.
 4. Колодний А., Здіорук С. Становлення національних церков як складової національного відродження. *Релігійна свобода: історичне підґрунтя, правові основи і реалії сьогодення*. К., 1998. С. 43–49.
 5. Крисаченко В.С., Фігурний Ю.С., Чирков О.А. Українське християнство: утвердження ідентичності. Концептуальні нариси. К.: НДІУ, 2022. 404 с.
 6. Пірен М.І. Роль духовних цінностей у формуванні громадянської позиції особистості в сучасному проблемному українському суспільстві. *Православ'я в Україні: Збірник матеріалів V Міжнародної наукової конференції*. К., 2015. Ч. 1. С. 172–180.
 7. Потапенко Я. П'ята російсько-українська війна: від майдану до східного фронту (підходи, оцінки, інтерпретації). Переяслав-Хмельницький: «Видавництво К С В», 2016. 304 с.
 8. Преловська І. Помісний Собор Української Православної Церкви 1-3 листопада 1991 року: передумови і наслідки. *Православ'я в Україні: Збірник матеріалів VI Міжнародної наукової конференції*. К., 2016. С. 429–439.
 9. Фігурний Ю. Розвиток Українського Православ'я на зламі тисячоліть: етнокультурні, державотворчі та націєтворчі аспекти. *Православ'я в Україні: Збірник матеріалів IX Міжнародної наукової конференції*. К., 2019. С. 564–573.
 10. Фігурний Ю. Роль Української Православної Церкви Київського Патріархату у консолідації українства. *Українознавчий альманах*. 2018. Вип. 23. С. 75–80.
 11. Dodonov Roman, Fesenko Andrii, Glazunov Volodymyr, Kapritsyn Igor, Stoliarchuk Olesia. Religious Situation in the Occupied Territory of Donetsk Region. *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*. 2025. Vol. 45, Issue 6 p. 83–109. DOI: <https://doi.org/10.55221/2693-2229.2644>
 12. Krysachenko Valentyn, Zadorozhnyia Alina, Lebedeva Yulia, Fihurnyi Yuriy. Russian Orthodox Church as Apologist for the Current Russian Aggression. *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*. 2023. Volume 43, issue 4. Pp. 1–19. DOI: <https://doi.org/10.55221/2693-2148.2426>
 13. Fihurnyi Yuriy, Semenova Oksana, Otroshko Liubov, Shakurova Olha. Development of the Ukrainian Orthodoxy in the Conditions of the Revanchist Policy of the Russian Federation against Ukraine. *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*. 2022. Volume 42, issue 4. Pp. 27–46. DOI: <https://doi.org/10.55221/2693-2148.2351>
 - ty in modern Ukrainian society]. In *Pravoslavia v Ukraini: Zbirnyk materialiv VI Mizhnarodnoi naukovoї konferentsii*. K. Pp. 831–837. (in Ukrainian).
 2. Yeremieiev O.S. (2015). *Problemy ta perspektyvy stanovlennia Ukrainiskoi Pomisnoi Pravoslavnoi Tserkvy na suchasnomu etapi rozvytku ukrainskoho suspilstva* [Problems and prospects of the formation of the Ukrainian Local Orthodox Church at the present stage of development of Ukrainian society]. In *Pravoslavia v Ukraini: Zbirnyk materialiv V Mizhnarodnoi naukovoї konferentsii*. K. Ch. 1. Pp. 215–225. (in Ukrainian).
 3. Zdioruk S. (2006). *Natsionalna Tserkva ta natsionalna relihiia yak formy dukhovnoho samovyrazhennia etnosu* [National Church and national religion as a form of spiritual self-expression of the ethnic group]. In *Relihiia i natsiia v suspilnomu zhytti Ukrainy y svi-tu*. K.: Naukova dumka. Pp. 73–86. (in Ukrainian).
 4. Kolodnyi A., Zdioruk S. (1998). *Stanovlennia natsionalnykh tserkov yak skladovoi natsionalnoho vidrodzhennia* [The formation of national churches as a component of national revival]. In *Relihiina svoboda: istorychne pidgruntia, pravovi osnovy i realii so-hodennia*. K. Pp. 43–49. (in Ukrainian).
 5. Krysachenko V., Fihurnyi Yu., Chyrkov O. (2022). *Ukrainske khrystyanstvo: utverdzhennia identychnos-ti. Kontseptualni narysy* [Ukrainian Christianity: affirmation of identity. Conceptual essays]. Kyiv: NDIU. (in Ukrainian).
 6. Piren M.I. (2015). *Rol dukhovnykh tsinnostei u formuvanni hromadianskoi pozytsii osobystosti v suchasnomu problemnomu ukrainskomu suspilstvi* [The Role of Spiritual Values in Formation of a Citizen's Position in a Contemporary Problem in Ukrainian Society]. In *Pravoslavia v Ukraini: Zbirnyk materialiv V Mizhnarodnoi naukovoї konferentsii*. K. Ch. 1. Pp. 172–180. (in Ukrainian).
 7. Potapenko Ya. (2016). *Piata rosiisko-ukrainska viina: vid maidanu do skhidnoho frontu (pidkhody, otsinky, interpretatsii)* [Fifth Russian-Ukrainian War: from Maidan to the Eastern Front (approaches, assessments, interpretations)]. Pereiaslav-Khmelnytskyi: «Vydavnytstvo K S V». 304 p. (in Ukrainian).
 8. Prelovska I. (2016). *Pomisnyi Sobor Ukrainiskoi Pravoslavnoi Tserkvy 1-3 lystopada 1991 roku: peredumovy i naslidky* [Local Council of the Ukrainian Orthodox Church November 1-3, 1991: Preconditions and Consequences] In *Pravoslavia v Ukraini: Zbirnyk materialiv VI Mizhnarodnoi naukovoї konferentsii*. K. Pp. 429–439. (in Ukrainian).
 9. Fihurnyi Yu. (2019). *Rozvytok Ukrainiskoho Pravoslavia na zlami tysiacholit: etnokulturni, derzhavotvorchi ta natsiietvorchi aspekty* [The Development of Ukrainian Orthodoxy at the Turn of the Millennium: Ethnocultural, State-Building and Nation-Building Aspects]. *Pravoslavia v Ukraini: Zbirnyk materialiv IX Mizhnarodnoi naukovoї konferentsii*. K. Pp. 564–573. (in Ukrainian).
 10. Fihurnyi Yu. (2018). *Rol Ukrainiskoi Pravoslavnoi Tserkvy Kyivskoho Patriarkhatu u konsolidatsii*

References

1. Boreiko Yu. (2016). *Pravoslavna identychnist u suchasnomu ukrainskomu suspilstvi* [Orthodox identi-

- ukrainstva* [The role of the Ukrainian Orthodox Church of the Kyiv Patriarchate in the consolidation of Ukrainianness]. *Ukrainoznavchyi almanakh*. Vol. 23. Pp. 75–80. (in Ukrainian).
11. Dodonov Roman, Fesenko Andrii, Glazunov Volodymyr, Kapritsyn Igor, Stoliarchuk Olesia. (2025). Religious Situation in the Occupied Territory of Donetsk Region. *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*. Vol. 45. Issue 6. Pp. 83-109. DOI: <https://doi.org/10.55221/2693-2229.2644>
 12. Krysachenko Valentyn, Zadorozhnya Alina, Leb-edeveva Yulia, Figurnyi Yuriy. (2023). Russian Orthodox Church as Apologist for the Current Russian Aggression. *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*. Volume 43, issue 4. Pp. 1–19. DOI: <https://doi.org/10.55221/2693-2148.2426>
 13. Figurnyi Yuriy, Semenova Oksana, Otroshko Liubov, Shakurova Olha. (2022). Development of the Ukrainian Orthodoxy in the Conditions of the Revanchist Policy of the Russian Federation against Ukraine. *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*. Volume 42. Issue 4. Pp. 27–46. DOI: <https://doi.org/10.55221/2693-2148.2351>

Отримано редакцією журналу/ Received: 29.04.26

Прорецензовано / Revised: 15.05.26

Схвалено до друку / Accepted: 17.05.26